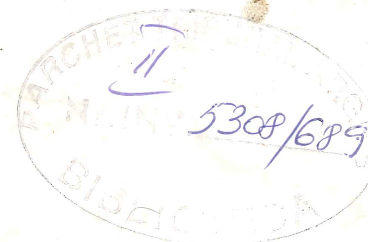
JURIDICA

Manual de criminologie

Ediția a II-a

VALERIAN CIOCLEI

Editura ALL BECK

CURS UNIVERSITAR

Valerian Cioclei a absolvit Facultatea de Drept din Bucureşti în anul 1984. Este doctor în drept al Universităţii din Bucureşti, precum şi al Universităţii Montpelier I, cu menţiunea „Très honorable avec les felicitations du jury”.

Este conferenţiar universitar la Facultatea de Drept a Universităţii din Bucureşti (unde predă disciplinele Criminologie şi Drept penal. Partea specială).

Din 1996 este secretar ştiinţific al Consiliului profesoral, director de studii (program credite) şi coordonator programe internaţionale, iar din octombrie 2001 prodecan al Facultăţii de Drept din Bucureşti.

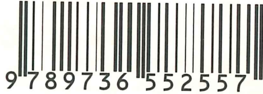
A funcţionat ca magistrat procuror, diplomat, iar în prezent este avocat, membru al Baroului Bucureşti.

A fost membru al subcomisiei juridic[illegible] în ianuarie 2001.

272.000

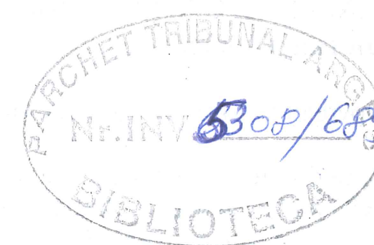
Este autor a numeroase articole şi stud[illegible] specialitate precum şi a cinci cărţi, printre care: *Manual de criminologie*, Editura All Beck, ediţia I, 1999 şi *Mobilul în conduita criminală*, Editura All Beck, Bucureşti, 1999.

ISBN 973-655-255-1

J

PARCHET TRIBUNAL ARGEȘ
VALOAREA DE INV. 243000 lei
PATRIMONIU —
BIBLIOTECA

Manual de criminologie

Ediția a II-a

MANUAL DE CRIMINOLOGIE
Valerian Cioclei

Copyright © 2003 - Editura **ALL Beck**

Toate drepturile rezervate Editurii **ALL Beck**
Nici o parte din acest volum nu poate fi copiată
fără permisiunea scrisă a Editurii **ALL Beck**
Drepturile de distribuţie în străinătate
aparţin în exclusivitate editurii.

Copyright © 2003 by **ALL Beck**
All rights reserved.
The distribution of this book outside Romania, without
the written permission of **ALL Beck** is strictly prohibited.

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
CIOCLEI, VALERIAN
Manual de criminologie / Valerian Cioclei, Bucureşti:
Editura **ALL Beck**, 2003
Bibliogr.
200 p.; 24 cm. *(Curs universitar)*

ISBN 973-655-255-1
343.9

Editura **ALL Beck** Str. Serg. Nuţu Ion nr. 2, sector 5, Bucureşti
Tel.: 021/335.32.12,
021/335.32.44
Fax: 021/335.32.18
E-mail: comenzi@allbeck.ro

Redactor: Ioana Păduraru
Tehnoredactor: Anca Vasile

Valerian Cioclei

Manual de criminologie

Ediţia a II-a,
revizuită şi adăugită

Colecţia *Curs universitar*

1. **Drept internaţional. Introducere în dreptul internaţional public**
   Raluca Miga–Beşteliu
2. **Dreptul păcii. Tratat**
   Dumitru Mazilu
3. **Tratat de drept procesual civil**
   Ioan Leş
4. **Manual de criminologie**
   Valerian Cioclei
5. **Drept penal. Partea generală**
   Alexandru Boroi
6. **Teoria generală a dreptului**
   Ghe. C. Mihai, Radu I. Motica
7. **Drept civil. Drepturile reale**
   Corneliu Bîrsan
8. **Dreptul familiei**
   Al. Bacaci, Codruţa Hageanu, Viorica Dumitrache
9. **Manual de drept internaţional privat**
   Ovidiu Ungureanu, Călina Jugastru
10. **Drept civil. Introducere**
    Ovidiu Ungureanu
11. **Drept financiar**
    Emil Bălan
12. **Tratat de dreptul familiei**
    Ion P. Filipescu
13. **Curs de drept civil. Drepturi reale principale**
    Eugen Chelaru
14. **Manual de contracte civile speciale**
    Camelia Toader
15. **Drept civil. Partea generală**
    Gabriel Boroi
16. **Drept civil. Teoria generală a obligaţiilor**
    C-tin Stătescu, Corneliu Bârsan
17. **Drept comercial român**
    St. D. Cărpenaru
18. **Drept internaţional contemporan**
    Al. Bolintineanu, Adrian Năstase, Bogdan Aurescu
19. **Dreptul muncii**
    Sanda Ghimpu, Al. Ţiclea
20. **Curs de drept comercial român**
    Vasile Pătulea, Corneliu Turianu
21. **Drept roman**
    Ştefan Cocoş
22. **Drept execuţional penal**
    Petrache Zidaru
23. **Protecţia internaţională a drepturilor omului**
    Corneliu-Liviu Popescu
24. **Tratat de drept financiar şi fiscal**
    Dan Drosu Şaguna
25. **Tratat de drept procesual penal**
    Adrian Ştefan Tulbure, Angela Maria Tatu

Cuprins

Abrevieri IX
Introducere XI

Partea I. Cercetarea criminologică 1

Capitolul I. Obiectul cercetării criminologice 5
Secţiunea I. Fenomenul criminal – un prim obiect al cercetării criminologice 6
§ 1.1. Crima 8
§ 1.2. Criminalul 17
§ 1.3. Criminalitatea 19
Secţiunea a II-a. Practica anticriminală al doilea obiect al cercetării criminologice 30
§ 2.1. Dublul caracter al cercetării criminologice 30
§ 2.2. Practica anticriminală 32

Capitolul II. Modalităţi de cunoaştere, procedee, finalitate în cercetarea criminologică 34
Secţiunea I. Modalităţi de cunoaştere în cercetarea criminologică 35
§ 1.1. Cunoaşterea descriptivă 35
§ 1.2. Cunoaşterea cauzală 37
§ 1.3. Cunoaşterea dinamică 38
§ 1.4. Cunoaşterea axiologică 39
Secţiunea a II-a. Procedee în cercetarea criminologică 40
§ 2.1. Metode 40
§ 2.2. Tehnici 45
Secţiunea a III-a. Finalitatea cercetării criminologice 50
§ 3.1. Scopul cercetării criminologice 50
§ 3.2. Funcţiile cercetării criminologice 51

Capitolul III. Definirea criminologiei 53
Secțiunea I. Domeniul criminologiei 54
§ 1.1. Dreptul penal și criminologia 55
§ 1.2. Politica anticriminală și criminologia 56
§ 1.3. „Controlul" fenomenului criminal 59
Secțiunea a II-a. Definiția criminologiei 61

Partea a II-a. Criminologia etiologică. Principalele teorii cauzale 65

Capitolul I. Primele explicații cu privire la fenomenul criminal 69
Secțiunea I. Beccaria, precursor al gândirii criminologice 70
§ 1.1. „Despre delicte și pedepse" - conjunctură 70
§ 1.2. Principalele idei din Tratatul lui Beccaria 73
§ 1.3. Actualitatea ideilor lui Beccaria 78
§ 1.4. Dimensiunea criminologică 80
Secțiunea a II-a. Principalele „Școli" criminologice 81
§ 2.1. Școala geografică (sau cartografică) 81
§ 2.2. Școala lyoneză 83
§ 2.3. Școala socialistă 85
§ 2.4. Școala interpsihologică 86
§ 2.5. Școala sociologică 89

Capitolul II. Pozitivismul italian 91
Secțiunea I. Premisele pozitivismului italian 92
Secțiunea a II-a. Cesare Lombroso (1835-1909). Teoria anormalității biologice 95
§ 2.1. Teoria anormalității biologice 96
§ 2.2. Importanța operei lombrosiene 99
Secțiunea a III-a. Raffaele Garofalo (1851-1934). Teoria anormalității morale 100
§ 3.1. Teoria anormalității morale 101
§ 3.2. Importanța operei lui Garofalo 104
Secțiunea a IV-a. Enrico Ferri (1856-1929). Teoria anormalității bio-psiho-sociale 105

§ 4.1. Teoria anormalității bio-psiho-sociale 106
§ 4.2. Contribuția lui Ferri la dezvoltarea gândirii criminologice 108
Secțiunea a V-a. Caracteristicile școlii pozitiviste 111

Capitolul III. Teoriile etiologice moderne 112
Secțiunea I. Teoriile psiho-biologice 113
§ 1.1. Teoria bio-tipologică 113
§ 1.2. Teoria inadaptării bio-psihice 114
§ 1.3. Teoria constituției criminale 117
§ 1.4. Teoria genetică 118
Secțiunea a II-a. Teoriile psiho-sociale 122
§ 2.1. Teoria asociațiilor diferențiate 123
§ 2.2. Teoria conflictelor de culturi 124
§ 2.3. Teoria anomiei 127
§ 2.4. Teoria angajamentului 129
Secțiunea a III-a. Teoriile psiho-morale 132
§ 3.1. Teoriile psiho-morale de factură psihanalitică 132
§ 3.1.1. Contribuția lui Freud la dezvoltarea gândirii criminologice 133
§ 3.1.2. Teoria criminalului nevrotic 137
§ 3.1.3. Teoria personalității antisociale 138
§ 3.2. Teoriile psiho-morale „autonome" 139
§ 3.2.1. Teoria instinctelor 139
§ 3.2.1. Teoria personalității criminale 140

Partea a III-a. Criminologia dinamică. Principalele teorii noncauzale 143

Capitolul I. Trecerea la act ca prelungire a explicațiilor etiologice ... 147
Secțiunea I. Modele particulare de trecere la act 148
Secțiunea a II-a. Un model general (modelul „arborelui") 152

Capitolul II. Teoriile dinamice 155
Secțiunea I. Teoria „reținerii" 156
Secțiunea a II-a. Teoria strategică 160

Capitolul III. Stadiul actual al cunoștințelor criminologice ... 164
Secțiunea I. Imposibilitatea unei teorii general valabile ... 164
Secțiunea a II-a. Conjugarea diverselor eforturi explicative ... 176

Referințe bibliografice ... 181

Abrevieri

R.S.C./D.P.C. (sau R.S.C)	– Revue de Science Criminelle et de Droit pénal Comparé;
R.D.P.C. (belge)	– Revue de Droit pénal et Criminologie (belge); organ al Uniunii belgiene și luxemburgheze de drept penal;
A.I.C. -	– Annales Internationales de Criminologie; Buletin al Societății Internaționale de Criminologie;
P.U.F	– Presses Universitaires de France;
A.U.B.	– Analele Universității București;
C. pen.	– Cod penal;
C. proc. pen.	– Cod de procedură penală.

Introducere

Destinația și cadrul lucrării

Prezenta lucrare, după cum și titlul o indică, încearcă să răspundă unor cerințe de ordin didactic; ea este destinată, în principal, studenților în drept.

Absolvenții care urmează o formă de pregătire post-universitară, în cadrul căreia se studiază și disciplina *Criminologie*, pot găsi la rândul lor în acest manual, elementele teoretice de bază și referințele bibliografice minime, necesare perfecționării cunoștințelor în domeniu.

Din anumite puncte de vedere, lucrarea poate prezenta interes și pentru practicieni, fie pentru cei implicați în mod nemijlocit în activitatea de justiție penală, fie pentru cei angajați în diferite activități cu caracter social, legate de fenomenul criminal sau deviant. Realizarea unei justiții penale înțelepte, optimizarea și umanizarea reacției sociale față de fenomenul criminal, necesită o raportare permanentă la rezultatele cercetărilor criminologice, mai vechi sau mai noi.

Criminologia acoperă o sferă extrem de vastă de preocupări, fiind vorba de o materie interdisciplinară și nenormativă. Principala dificultate pe care o întâmpină elaborarea unui manual de criminologie este de a opera o selecție cât mai riguroasă și concludentă a numărului impresionant de teorii și opinii rezultate în urma cercetărilor criminologice. În aceste condiții, în mod inevitabil, și prezenta lucrare își propune să acopere doar un segment din sfera de preocupări a cercetării criminologice, să opereze o selecție.

După cum vom preciza la momentul potrivit, cercetarea criminologică are un dublu caracter: fundamental și aplicativ. Deși examinarea unor aspecte legate de criminologia aplicativă ar fi mult mai spectaculoasă, trebuie păstrată ordinea firească a lucrurilor. Nu se poate acționa asupra unui fenomen și nu se poate înțelege această acțiune, fără a cunoaște și a înțelege fenomenul. Prezenta lucrare se va rezuma, așadar, la abordarea unor probleme legate de criminologia teoretică sau fundamentală, cea care încearcă să permită înțelegerea fenomenului criminal, condiție necesară pentru o acțiune eficientă asupra acestuia.

Utilitatea cercetării fundamentale, deși mai puțin evidentă decât cea a cercetării practice (aplicative), nu trebuie desconsiderată. Geneticianul Albert Jacquard, un mare savant și umanist contemporan, subliniind importanța cercetării fundamentale, afirma: *„Obiectivul principal al efortului științific nu este, contrar unei credințe larg răspândite, eficacitatea în acțiunea asupra universului care ne înconjoară, ci coerența în reprezentarea noastră asupra acestui univers; este, înainte de toate, o căutare de luciditate."*[1]

Cercetarea criminologică reprezintă și ea, înainte de toate, un efort de a obține o imagine cât mai coerentă asupra fenomenului criminal. Această „căutare de luciditate" presupune a lăsa totdeauna un loc pentru îndoială. Inexistența unor adevăruri ultime reprezintă „drama", dar, în același timp, și farmecul unor discipline precum criminologia.

Cei care vor căuta în criminologie certitudini vor fi inevitabil dezamăgiți. Dimpotrivă, cei care pot „savura" îndoiala, vor fi atrași de această disciplină, în care întrebările au fost și vor fi mereu mult mai numeroase decât răspunsurile.

Problematica lucrării

Rațiuni didactice, dar și de utilitate în raport cu economia acestui manual, impun abordarea prealabilă a unor probleme de ordin metodologic și conceptual.

Vom încerca să lămurim aceste aspecte, examinând în ce măsură cercetarea criminologică prezintă coerența și consistența necesare unei discipline științifice. Nu vom pleca, așadar, conform manierei tradiționale, de la o definiție abstractă a criminologiei, ci vom încerca să ajungem la o definiție, construind-o treptat, pe baza unor elemente concrete ce țin de realitatea cercetării criminologice.

O dată clarificate aspectele de ordin general, ne putem fixa atenția asupra a ceea ce reprezintă rodul cercetării criminologice, respectiv teoriile criminologice. Considerente de ordin științific impun împărțirea teoriilor criminologice în două mari categorii: teorii cauzale și teorii noncauzale. De regulă, doctrina

[1] A. Jacquard, *Au péril de la science? - Interrogation d'un généticien,* Ed. Seuil, 1984, p. 12.

regrupează aceste două categorii de teorii în două subramuri ale criminologiei teoretice: criminologia etiologică și criminologia dinamică.

Vom aborda, mai întâi, principalele teorii cauzale, care, din punct de vedere cronologic, au prioritate, după care vom examina principalele teorii noncauzale, apărute relativ mai recent în peisajul criminologic.

Planul general

Suntem conduși, astfel, la structurarea prezentei lucrări în trei părți, după cum urmează:

Partea I. **Cercetarea criminologică.**

Partea a II-a. **Criminologia etiologică – Principalele teorii cauzale.**

Partea a III-a. **Criminologia dinamică – Principalele teorii noncauzale.**

Partea I
Cercetarea criminologică

Problematică

1. Cercetarea criminologică reprezintă un ansamblu de activități științifice, activități ce își au originea în prima jumătate a secolului al XIX-lea și care s-au concretizat, de-a lungul timpului, prin elaborarea unui număr foarte mare de teorii.

Înțelegerea corectă a punctelor de vedere extrem de diverse exprimate în teoriile criminologice necesită clarificarea prealabilă a unor aspecte de ordin conceptual. Punctul final al acestor clarificări este reprezentat de încercarea de a găsi un răspuns convenabil la întrebarea: Ce este Criminologia?

Răspunsul pe care îl vom propune în încheierea acestei prime părți, nu are pretenția de a fi nici cel corect și nici cel complet. El este doar unul dintre răspunsurile posibile, adecvat contextului explicativ din care face parte, având rolul de a sluji drept „ghid provizoriu", pe „traseul" teoriilor criminologice, ce vor fi examinate ulterior. Chiar sub semnul acestui provizorat, formularea răspunsului care ne preocupă nu este simplă. Diversitatea de opinii și divergențele existente în doctrină, devansează problema definiției, manifestându-se inclusiv în legătură cu caracterul științific al criminologiei. Astfel, dileme de genul: „este sau nu criminologia o știință?", „este sau nu o știință autonomă?", „este o știință fundamentală sau aplicativă?", nu încetează nici în prezent să-i preocupe pe specialiști. Tocmai pentru a evita capcanele unor astfel de dileme și pentru a scurta calea spre răspunsul care ne interesează, am preferat să construim explicațiile acestei prime părți în jurul expresiei cercetare criminologică, o formulare care are o acoperire concretă în eforturile depuse de numeroși oameni de știință, de-a lungul a cel puțin un secol și jumătate.

Dar, oricât de directă ar fi calea pe care o alegem, nu ne putem abate prea mult de la un traseu clasic și oarecum didactic, deoarece răspunsul la întrebarea: „Ce este Criminologia?" presupune, în primul rând, clarificarea unor probleme legate de obiectul cercetării criminologice și, în al doilea rând, identificarea modalităților de cunoaștere a procedeelor și a finalității în cercetarea criminologică. Doar după aceea se poate pune problema definirii criminologiei.

Plan

2. Această primă parte va cuprinde deci trei capitole, după cum urmează:
I. Obiectul cercetării criminologice .
II. Modalităţi de cunoaştere, procedee, finalitate în cercetarea criminologică.
III. Definirea criminologiei.

Capitolul I
Obiectul cercetării criminologice

Problematică

3. Examinarea obiectului cercetării criminologice presupune a stabili ce anume interesează cercetarea criminologică.

Un prim indiciu în acest sens îl reprezintă însăşi denumirea criminologiei, originea acestui cuvânt. Observăm astfel că, din punct de vedere etimologic, noţiunea *criminologie* este alcătuită din două cuvinte de origine greacă respectiv: *crimen* (cu sensul iniţial de acuzaţie şi apoi de infracţiune[1]) şi *logos* (la origine discurs, raţiune, iar ulterior, ştiinţă).

Pornind de la sensul etimologic se poate formula chiar o definiţie prealabilă, pur nominală, în care criminologia ar reprezenta: discursul cu privire la crimă, ştiinţa crimei. Deşi evident incompletă, o asemenea definiţie apare

---

[1] Reţinem doar cele două sensuri menţionate, pentru facilitarea expunerii. În realitate, etimologia cuvântului crimă este mai complexă şi a constituit subiectul multor dezbateri în literatura de specialitate.

Astfel, s-a arătat că termenul *crimă* provine din grecescul *krimein,* care avea înţelesul a judeca, a alege, a separa. Cuvântul a fost preluat în latină sub forma *crimen (-inis)* care însemna la origine: „decizie judiciară". În latina clasică termenul *crimen* capătă de asemenea sensul de «acuzaţie» sau «capăt de acuzare». În aceste condiţii „în sensul său etimologic, cuvântul crimă nu desemnează în mod direct o acţiune, un act sau un comportament particular, ci mai degrabă actul de a judeca un comportament în cadrul unui proces instituţional de tip judiciar". A.P. Pires, *La criminologie d'hier et d'aujourd'hui*, în *Histoire des savoirs sur le crime et la peine,* lucrare colectivă de C. Debuyst ş.a., Ed. Les Presses de l'Université de Montréal, 1995, p. 17. În acelaşi timp este de remarcat faptul că la Roma, până la sfârşitul sec. al II-lea î. Hr., termenul *crimen* nu se referea decât la „atingerile aduse suveranităţii Cetăţii". Uciderea unei persoane a rămas multă vreme în afara urmăririi publice, iar „în toată perioada republicană dreptul penal a ignorat violul, răpirea şi adulterul". N. Rouland, *L'Anthropologie juridique*, Ed. P.U.F., 1990, p. 28.

destul de frecvent în literatura de specialitate, la autori de prestigiu, fie efectiv în formula „știința crimei"[1], fie în varianta „studiul științific al fenomenului criminal"[2].

Acest tip de definiție, deși criticabil sub aspectul rigorii, prezintă avantajul simplității, oferind un reper clar, deși minim, cu privire la „zona" în care se situează cercetarea criminologică.

Pe baza acestui reper, putem presupune că fenomenul criminal intră în sfera de interes a cercetării criminologice, face parte din obiectul acesteia.

Un al doilea indiciu este dat de existența evidentă a unor preocupări practice legate de fenomenul criminal, de combaterea ori limitarea acestuia. Putem presupune că interesul cercetării criminologice este atras și de aceste preocupări de ordin practic, pe care le vom numi practică anticriminală.

Plan

4. Prezentul capitol va cuprinde așadar două secțiuni:

Secțiunea 1. Fenomenul criminal – un prim obiect al cercetării criminologice.

Secțiunea 2. Practica anticriminală – al doilea obiect al cercetării criminologice.

Secțiunea I. *Fenomenul criminal – un prim obiect al cercetării criminologice*

5. Expresia „fenomen criminal" este foarte des utilizată, dar sensul ei diferă, uneori foarte mult, în raport de conținutul mai restrâns sau mai larg ce i se atribuie. Uneori fenomenul criminal este privit doar ca o „abstracție juridică", situație în care conținutul acestuia este redus la cel al noțiunii de infracțiune[3].

---

[1] A se vedea, de exemplu: E. Seelig, *Traité de criminologie*, Ed. Presses Universitaires de France,1990, p. 3.

[2] A se vedea, de exemplu: R. Vouin și J. Léauté, *Droit Pénal et Criminologie*, Ed. P.U.F., 1956, p. 34.

[3] „Din punct de vedere juridic, fenomenul criminal se reduce la infracțiune (...). Putem astfel să-l definim ca fiind: „fapta prevăzută și pedepsită de legea penală ca urmare a tulburării pe care o produce ordinii sociale." G. Stefani, G. Levasseur, B. Bouloc, *Droit pénal général,* 16e éd. Dalloz, 1997, p. 4.

Alteori, în doctrină, prin utilizarea expresiei „fenomen criminal" se are în vedere doar aspectul macro-criminologic (ansamblul infracțiunilor). În sfârșit, unii criminologi dau un sens foarte larg expresiei „fenomen criminal", considerând că în conținutul acesteia trebuie să se regăsească: normele penale edictate, violarea acestora, precum și reacția socială represivă, consecutivă[1].

În mod evident, este o greșeală să privim fenomenul criminal ca pe o simplă abstracție juridică, deoarece el reprezintă o realitate umană și socială[2].

În același timp, o viziune exclusiv macro-criminologică (macro-socială) asupra fenomenului criminal este doar parțială, deoarece ignoră latura individuală a realității criminale (crima ca fenomen individual și criminalul ca factor *sine qua non*). În sfârșit, o viziune prea largă asupra fenomenului criminal este la rândul ei inexactă. A introduce represiunea în conținutul fenomenului criminal echivalează, după opinia noastră, cu o confuzie ce s-ar face în medicină, între maladie și tratamentul acesteia.

Pentru a stabili ce anume intră în conținutul fenomenului criminal (și pe cale de consecință în conținutul obiectului cercetării criminologice) trebuie să pornim de la aspectul individual al fenomenului (*noțiunea de crimă*) unde nu trebuie ignorat nici factorul uman care este inerent (*criminalul*) și trebuie să avem în vedere și aspectul „colectiv" sau „de masă" al fenomenului (*criminalitatea*)[3].

---

[1] „Crima este în inima criminologiei, dar, oricât ar fi de importantă, inima nu este niciodată decât un organ printre altele. Rolul ei nu poate fi înțeles decât dacă este plasată în organismul din care face parte. Fenomenul criminal este acest ansamblu al cărui centru este crima. Léauté (1972: 7–10) concepe fenomenul criminal ca un proces în trei etape: 1 – normele penale sunt edictate, 2 – ele sunt violate, 3 – aceasta provoacă o reacție socială represivă. Putem la fel de bine să ni-l reprezentăm ca pe o dramă în trei personaje: delincventul, victima și agentul de control social, și în trei acte: prevenirea, trecerea la act și riposta penală". M. Cusson, *La Criminologie,* Ed. Hachette, 1998, p. 16.

[2] „Fără îndoială, fenomenul criminal nu apare și nu există decât dacă există o societate și pentru că există o societate. Dar nu societatea este cea care îl produce. La originea lui există totdeauna acțiunea unei persoane, ființă umană și socială, revoltată împotriva societății al cărei membru este. Din acest punct de vedere el (fenomenul criminal – n.n.) reprezintă o realitate umană și socială." G. Stefani, G. Levasseur, B. Bouloc, *op. cit.,* p. 9.

[3] În legătură cu utilizarea expresiilor „crimă, fenomen individual" și „criminalitate, fenomen colectiv", în sensul celor de mai sus, a se vedea: R. Gassin, *Criminologie,* deuxième édition, Dalloz, 1990, p. 64, 65.

destul de frecvent în literatura de specialitate, la autori de prestigiu, fie efectiv în formula „ştiinţa crimei"[1], fie în varianta „studiul ştiinţific al fenomenului criminal"[2].

Acest tip de definiţie, deşi criticabil sub aspectul rigorii, prezintă avantajul simplităţii, oferind un reper clar, deşi minim, cu privire la „zona" în care se situează cercetarea criminologică.

Pe baza acestui reper, putem presupune că fenomenul criminal intră în sfera de interes a cercetării criminologice, face parte din obiectul acesteia.

Un al doilea indiciu este dat de existenţa evidentă a unor preocupări practice legate de fenomenul criminal, de combaterea ori limitarea acestuia. Putem presupune că interesul cercetării criminologice este atras şi de aceste preocupări de ordin practic, pe care le vom numi practică anticriminală.

Plan

4. Prezentul capitol va cuprinde aşadar două secţiuni:

Secţiunea 1. Fenomenul criminal – un prim obiect al cercetării criminologice.

Secţiunea 2. Practica anticriminală – al doilea obiect al cercetării criminologice.

Secţiunea I. Fenomenul criminal – un prim obiect al cercetării criminologice

5. Expresia „fenomen criminal" este foarte des utilizată, dar sensul ei diferă, uneori foarte mult, în raport de conţinutul mai restrâns sau mai larg ce i se atribuie. Uneori fenomenul criminal este privit doar ca o „abstracţie juridică", situaţie în care conţinutul acestuia este redus la cel al noţiunii de infracţiune[3].

---

[1] A se vedea, de exemplu: E. Seelig, *Traité de criminologie*, Ed. Presses Universitaires de France,1990, p. 3.

[2] A se vedea, de exemplu: R. Vouin şi J. Léauté, *Droit Pénal et Criminologie*, Ed. P.U.F., 1956, p. 34.

[3] „Din punct de vedere juridic, fenomenul criminal se reduce la infracţiune (...). Putem astfel să-l definim ca fiind: „fapta prevăzută şi pedepsită de legea penală ca urmare a tulburării pe care o produce ordinii sociale." G. Stefani, G. Levasseur, B. Bouloc, *Droit pénal général*, 16e éd. Dalloz, 1997, p. 4.

Alteori, în doctrină, prin utilizarea expresiei „fenomen criminal" se are în vedere doar aspectul macro-criminologic (ansamblul infracţiunilor). În sfârşit, unii criminologi dau un sens foarte larg expresiei „fenomen criminal", considerând că în conţinutul acesteia trebuie să se regăsească: normele penale edictate, violarea acestora, precum şi reacţia socială represivă, consecutivă[1].

În mod evident, este o greşeală să privim fenomenul criminal ca pe o simplă abstracţie juridică, deoarece el reprezintă o realitate umană şi socială[2].

În acelaşi timp, o viziune exclusiv macro-criminologică (macro-socială) asupra fenomenului criminal este doar parţială, deoarece ignoră latura individuală a realităţii criminale (crima ca fenomen individual şi criminalul ca factor *sine qua non*). În sfârşit, o viziune prea largă asupra fenomenului criminal este la rândul ei inexactă. A introduce represiunea în conţinutul fenomenului criminal echivalează, după opinia noastră, cu o confuzie ce s-ar face în medicină, între maladie şi tratamentul acesteia.

Pentru a stabili ce anume intră în conţinutul fenomenului criminal (şi pe cale de consecinţă în conţinutul obiectului cercetării criminologice) trebuie să pornim de la aspectul individual al fenomenului (*noţiunea de crimă*) unde nu trebuie ignorat nici factorul uman care este inerent (*criminalul*) şi trebuie să avem în vedere şi aspectul „colectiv" sau „de masă" al fenomenului (*criminalitatea*)[3].

---

[1] „Crima este în inima criminologiei, dar, oricât ar fi de importantă, inima nu este niciodată decât un organ printre altele. Rolul ei nu poate fi înţeles decât dacă este plasată în organismul din care face parte. Fenomenul criminal este acest ansamblu al cărui centru este crima. Léauté (1972: 7–10) concepe fenomenul criminal ca un proces în trei etape: 1 – normele penale sunt edictate, 2 – ele sunt violate, 3 – aceasta provoacă o reacţie socială represivă. Putem la fel de bine să ni-l reprezentăm ca pe o dramă în trei personaje: delincventul, victima şi agentul de control social, şi în trei acte: prevenirea, trecerea la act şi riposta penală". M. Cusson, *La Criminologie*, Ed. Hachette, 1998, p. 16.

[2] „Fără îndoială, fenomenul criminal nu apare şi nu există decât dacă există o societate şi pentru că există o societate. Dar nu societatea este cea care îl produce. La originea lui există totdeauna acţiunea unei persoane, fiinţă umană şi socială, revoltată împotriva societăţii al cărei membru este. Din acest punct de vedere el (fenomenul criminal – n.n.) reprezintă o realitate umană şi socială." G. Stefani, G. Levasseur, B. Bouloc, *op. cit.*, p. 9.

[3] În legătură cu utilizarea expresiilor „crimă, fenomen individual" şi „criminalitate, fenomen colectiv", în sensul celor de mai sus, a se vedea: R. Gassin, *Criminologie*, deuxième édition, Dalloz, 1990, p. 64, 65.

§ 1.1. *Crima*

6. Noțiunea de crimă are mai multe înțelesuri, fapt ce generează uneori o totală confuzie, atât în privința noțiunii în sine, cât și în legătură cu unii „compuși" ai acesteia, cum ar fi *criminologia* și *criminologul.*

Această confuzie derivă din înțelesul curent ce se dă noțiunii de crimă, ea fiind explicabilă pentru nespecialiști. Mai puțin explicabilă este însă o asemenea confuzie printre juriști. Din aceste considerente, o prezentare în detaliu a tuturor semnificațiilor noțiunii de crimă este utilă nu numai pentru conturarea obiectului cercetării criminologice, dar și pentru înlăturarea oricăror confuzii posibile pe această temă.

Distingem trei înțelesuri posibile ale noțiunii de crimă:

a) sensul comun;

b) sensul penal;

c) sensul criminologic.

7. a) *În sens comun,* prin crimă se desemnează, de regulă, o infracțiune intenționată împotriva vieții persoanei, fie că este vorba de omor (art. 174 C. pen.), de omor calificat (art. 175 C. pen.) de omor deosebit de grav (art. 176 C. pen.) sau pruncucidere (art. 177 C. pen.).

Prin extensie, regăsim aceeași denumire utilizată de multe ori în cazul unor infracțiuni care au un alt obiect juridic principal, dar care au ca rezultat moartea unei persoane: tâlhărie urmată de moartea victimei [art. 211 alin. (3) C. pen.], viol urmat de moartea victimei [art. 197 alin. (3) C. pen.] ș. a.

Întâlnim această utilizare în limbajul curent, în presă, în opere literare etc.

La baza folosirii crimei cu acest înțeles se află, probabil, denumirea dată categoriei celei mai grave de infracțiuni, în împărțirea tripartită de care vom vorbi mai departe. Precizăm însă de pe acum că nu există identitate între cele două înțelesuri.

8. b) *În sens penal,* crima desemnează o infracțiune gravă, pentru care legiuitorul stabilește pedepse diferite și proceduri speciale, în raport cu celelalte infracțiuni.

Acest sens este dat de împărțirea tripartită a infracțiunii în: crime, delicte și contravenții.

Pentru prima dată, de o manieră clară, această împărțire a fost reținută de Codul penal al Revoluției Franceze (cunoscut sub denumirea de *Codul lui brumar anul IV*), a fost preluată de Codul penal de la 1810 *(Codul Napoleon),*

apoi, de majoritatea legislațiilor penale europene elaborate la începutul secolului al XIX-lea.

Ulterior, către sfârșitul secolului trecut, ideea împărțirii trinitare începe să piardă teren. Mai întâi Olanda, în 1886, prin elaborarea unui nou cod penal și apoi Italia, o dată cu primul ei cod penal din 1889 *(Codul Zanardelli),* trec la o clasificare bipartită, respectiv: delicte și contravenții. În timp, alte legislații penale europene au urmat aceeași cale, astfel încât, în prezent, sistemul tripartit nu mai este menținut decât în Franța, Belgia, Luxemburg, San-Marino și Grecia[1].

Consecventă propriei tradiții, Franța a păstrat vechea împărțire și în noul cod penal intrat în vigoare în anul 1994. Potrivit art. 111-1 al acestui cod: „Infracțiunile sunt clasificate, după gravitatea lor, în crime, delicte și contravenții". Deși legiuitorul nu o indică în textul citat (și nici în altă parte în mod expres), având în vedere natura pedepselor, crimele corespund celor mai grave infracțiuni, delictele, infracțiunilor de gravitate medie, iar contravențiile, infracțiunilor de minimă gravitate. Pentru justiția franceză, această împărțire constituie, în planul tehnicii juridice, baza întregului sistem de drept penal[2], având consecințe multiple, începând cu natura și cuantumul pedepselor și încheind cu procedura de anchetare și judecare, ce sunt diferite pentru fiecare categorie de fapte din cele menționate.

În legislația penală română a existat aceeași împărțire a infracțiunilor, în crime, delicte și contravenții, atât în codul de la 1865, cât și în cel de la 1936 (Codul penal Carol al II-lea).

Codul Penal socialist de la 1969 a renunțat la sistemul trinitar, lăsând loc unei concepții unitare cu privire la infracțiune. În acest sistem, contravențiile au ieșit din sfera de reglementare a justiției penale. În rest, orice faptă prevăzută de legea penală și în condițiile prevăzute de lege, reprezintă infracțiune, fără nici o altă distincție. Rezultă că, în contextul legislației românești actuale, noțiunea de crimă nu mai are o semnificație penală determinată[3].

---

[1] În acest sens: J. Pradel, *Droit Pénal Comparé,* Ed. Dalloz, 1995, p. 228.

[2] F. Desportes și F. Le Gunehec, *Le nouveau Droit Pénal – Tome I – Droit pénal général,* Ed. Economica, 1995, p. 67.

[3] Există în prezent un proiect de nou cod penal care vizează revenirea la împărțirea infracțiunilor în crime și delicte. A se vedea, în acest sens, *Revista de drept penal nr. 3/2002,* p. 127.

9. Mai trebuie remarcat că noțiunea de crimă folosită în limbajul comun nu acoperă integral categoria crimelor din împărțirea tripartită, la care ne-am referit anterior. Atât în vechiul nostru sistem penal, cât și în celelalte legislații care au prevăzut ori mai prevăd încă împărțirea trinitară, în categoria crimelor intră, pe lângă infracțiunile contra vieții ori care au avut ca urmare moartea victimei (vezi *limbajul comun*), și alte fapte penale grave, cum ar fi spre exemplificare: infracțiunile contra siguranței statului, unele fapte de corupție, tâlhăriile, violurile, mai nou actele de terorism, traficul organizat de stupefiante etc. (Adăugăm pentru comparație că în categoria delictelor intră infracțiunile „obișnuite" cum ar fi: furt, înșelăciune, vătămare corporală, fals etc., iar în categoria contravențiilor intră, de regulă: încălcări ale normelor de conviețuire socială, ale reglementărilor privind circulația rutieră, ale unor dispoziții fiscale etc.). Putem conchide că noțiunea de crimă, în limbaj penal, o include pe cea utilizată în limbajul curent, dar presupune, în plus, și alte fapte penale.

10. Înainte de a putea trece la examinarea sensului criminologic al noțiunii de crimă, se impune precizarea că, în doctrina penală, noțiunea de crimă a fost și este utilizată și în sensul general de infracțiune, de faptă penală. Acest lucru este valabil atât pentru doctrina de limbă franceză (contrar sensului strict stabilit de lege prin împărțirea tripartită), cât și pentru cea de limbă engleză.[1]

11. c) *În sens criminologic* noțiunea de crimă are o accepțiune largă, referindu-se la infracțiune în general. După cum vom constata însă, este inexact a pune semnul de egalitate între infracțiune și noțiunea de crimă utilizată în criminologie.

Încă de la primele cercetări cu caracter științific efectuate în domeniul criminologiei, s-a încercat și parțial s-a reușit o distanțare de viziunea abstractă cu privire la infracțiune, pe care o practicau penaliștii. Crima a fost privită ca fapt uman și social, ca fenomen (în sensul de realitate observabilă și repetabilă). Nu întâmplător, cercetarea criminologică a debutat sub denumirea de antropologie. Pozitiviștii italieni (a se vedea infra nr. 143) au coborât pe firul istoriei umanității, au depășit granițele statale și continentale, pentru a studia crima și omul criminal. În aceste condiții, una din primele

[1] Astfel, în dreptul american spre exemplu, noțiunea de *crimă* corespunde celei de infracțiune, incluzând în același timp: *violation* (echivalentul contravenției), *misdemeanour* (ce ar corespunde cu delictul) și *felony* (echivalentul crimei din împărțirea tripartită).

observații care s-au impus a fost legată de oscilația în timp și spațiu a legii penale. Cu puține excepții, ceea ce „ieri" era considerat drept crimă, „astăzi" nu mai este și invers, ceea ce un stat sancționează ca infracțiune, altul nu o face și invers.

Mai mult, în cadrul aceluiași sistem penal există importante diferențe de natură între faptele calificate drept criminale. De la uciderea unei persoane până la sustragerea unei franzele, codul penal lipește aceeași etichetă: *infracțiune*. Blamul public, invocat deseori drept reper în „labirintul" sancționator, este un fals criteriu. Există fapte care se bazează pe inteligența și abilitatea autorilor combinate cu naivitatea victimelor. În aceste cazuri blamul social este de regulă formal, dacă nu chiar inexistent. Cel mai bun exemplu în acest sens îl reprezintă Păcală, personaj care apare sub diferite nume la mai toate popoarele și care, potrivit codului penal, este un escroc veritabil, în vreme ce în povestirile populare este privit cu simpatie, drept un personaj pozitiv care sancționează prostia omenească. O categorie intermediară o formează fraudele fiscale și furturile în paguba statului, care declanșează în opinia publică un oprobriu de principiu, impersonal. În sfârșit, există și o altă categorie, reprezentată în principal de agresiuni și furturi în paguba avutului privat care declanșează sentimente de insecuritate și iritare și față de care blamul public este maxim[1].

12. Această relativitate a legii penale, ce presupune relativitatea noțiunii de crimă, a scos la iveală necesitatea găsirii unor criterii proprii, criminologice, pentru definirea ei.

Primul care a încercat o rezolvare coerentă a acestei probleme a fost R. Garofalo. El a propus o abordare sociologică a noțiunii de crimă, dându-i acesteia semnificația de *delict natural* (în opoziție cu delictul convențional). Astfel, în opinia lui Garofalo, pentru ca un act să fie considerat crimă, el trebuie să producă „vătămarea acelei părți a simțului moral care constă în sentimentele altruiste fundamentale, mila și probitatea"[2]. Ulterior au existat și alte tentative de definire a crimei, însă criteriile propuse de Garofalo au revenit cel mai des, sub o formă ori alta, în concepțiile exprimate. Astfel, B. di Tullio definește crima în aproape aceiași termeni ca și Garofalo, arătând că:

[1] A se vedea, în același sens, G. Picca, *La criminologie*, 3e Ed. P.U.F., 1993, p. 5.

[2] R. Garofalo, *La criminologie*, cinquième édition entièrement refondue et augmentée, Felix Alcan, editeur, Paris, 1905, p. 35.

„... Putem deci considera drept crimă acel fenomen care, aducând atingere sentimentelor altruiste fundamentale, tulbură condițiile de viață ale ansamblului social și contravine moralității medii dintr-o epocă și dintr-o societate determinată"[1].

Dintre încercările recente, merită a fi amintită soluția propusă de R. Gassin care pornește de la distincția ce se poate face între „valorile-scop" și „valorile-mijloc", primele reprezentând „bunurile" protejate de legea penală, iar celelalte „mijloacele" (procedeele), prin care s-ar aduce atingere respectivelor bunuri și care sunt, la rândul lor, prohibite. În timp ce „bunurile" protejate variază mai mult sau mai puțin, în timp și spațiu, „mijloacele" (procedeele) prohibite prezintă un element de constanță: *violența* și *viclenia* au fost întotdeauna incriminate[2]. O definiție a noțiunii de crimă ar trebui să pornească, deci, de la aceste elemente. Problema gradului de la care violența și viclenia ar trebui să fie sancționate (ori ar trebui să fie considerate crime) rămâne însă nerezolvată...

Prin urmare, nu se poate vorbi în prezent despre o definiție a crimei unanim acceptată în doctrina criminologică. Toate dezbaterile care au avut loc în jurul acestui subiect au scos însă la iveală caracterul pozitiv al crimei (în sensul de realitate observabilă) și faptul că, pentru înțelegerea ei, se impune a merge dincolo de teoria clasică a doctrinei penale, în care infracțiunea (crima) este considerată o abstracție, ea neexistând decât sub forma unui concept juridic.

13. Sigur că, din punct de vedere penal, unde nu este lege nu este infracțiune, iar principiul *nullum crimen sine lege* este totdeauna gata să ne-o reamintească. Dar, după cum s-a remarcat pe bună dreptate în doctrina criminologică, „nu este mai puțin adevărat că acest concept legal acoperă o realitate umană și socială care, înțeleasă ca fenomen, este anterioară legii și o motivează"[3]. Cu alte cuvinte putem spune, deși construcția apare ca paradoxală, că omul a încălcat și încalcă norma, legea penală, înainte ca

---

[1] B. di Tullio, *Manuel d'anthropologie criminelle*, Ed. Payot, Paris, 1951, p. 16.

[2] A se vedea R. Gassin, *op. cit.*, p. 53, 54.

[3] J. Pinatel, *Traité de Droit pénal et Criminologie,* Tome III, Ed. Dalloz, 1963, p. 40.

În același sens, B. di Tullio arată: „... fenomenul crimă, luat în sensul naturalist și uman, nu este creat de către legi; el preexistă acestor legi care și-au găsit în el rațiunea lor de a fi". B. di Tullio, *op. cit.*, p. 16.

aceasta să existe. Acest paradox aparent este confirmat însă, atât la nivelul istoriei umanității, cât și la nivelul realității cotidiene. Mai întâi a existat un comportament uman care, cu timpul, a fost socotit ca neconvenabil pentru comunitate și abia ulterior, acest comportament a fost catalogat ca imoral, iar mai târziu ca infracțional. Norma penală vine să sancționeze un comportament preexistent, ea nu creează comportamente. În timpurile prezente lucrurile se petrec la fel: apar norme noi, legi penale, care vin să sancționeze anumite comportamente devenite neconvenabile pentru societate. În același timp, unele fapte sunt dezincriminate, dându-se „frâu liber" unor comportamente prohibite anterior.

Toate aceste fluctuații ale legii penale, după cum vom arăta, sunt receptate de cercetarea criminologică și de aceea noțiunea de crimă cu care aceasta operează trebuie să-și asigure un anumit grad de autonomie.

Rezultă din cele expuse anterior că, în sens criminologic, noțiunea de crimă trebuie să pornească de la conceptul de infracțiune din dreptul penal, însă trebuie să meargă dincolo de acesta, așa cum se întâmplă în realitate, în cercetarea criminologică.

14. Pentru a stabili limitele în care operează noțiunea de crimă, vom pleca și noi așadar de la definiția dată infracțiunii în legea penală. Conform dispozițiilor din codul penal [art. 17 alin. (1)], pentru ca o faptă să fie considerată infracțiune trebuie să îndeplinească în mod cumulativ trei condiții (trăsături) esențiale: 1) să fie prevăzută de legea penală, 2) să fie comisă cu vinovăție și 3) să prezinte pericol social. După cum se precizează în doctrina penală, „lipsa vreuneia dintre trăsăturile esențiale duce la inexistența infracțiunii, cu toate consecințele ce decurg din această situație"[1].

Vom lua pe rând fiecare dintre aceste trei trăsături pentru a observa în ce măsură cercetarea criminologică este îndreptățită să se intereseze și de fapte cărora le lipsește una sau alta dintre ele.

15. 1) *Prima condiție* se referă la necesitatea existenței unei dispoziții legale de incriminare, în vigoare la data comiterii faptei.

După cum se va putea observa și din teoriile analizate ulterior, cercetarea criminologică este interesată și de fapte care nu mai fac obiectul legii penale, dar care, în trecutul mai mult sau mai puțin îndepărtat, au fost incriminate.

---

[1] C. Bulai, *Drept penal român. Partea generală*, vol. I, Ed. Șansa, 1992, p. 113.

Avem de-a face în principiu cu două categorii de situații: în prima este vorba de fapte incriminate cu zeci ori sute de ani în urmă și care de multă vreme nu mai figurează în legislațiile penale (ex. vrăjitoria); în a doua categorie intră faptele recent dezincriminate și avem aici suficiente exemple din legislația noastră de după 1989, cum ar fi: unele fapte contra siguranței statului, avortul în toate variantele sale și trecerea frauduloasă a frontierei (temporar dezincriminate) etc.

În primul caz, criminologia este interesată în studierea respectivelor fapte, de obicei, pentru ca pe baza metodei istorice să tragă unele concluzii generale privind natura fenomenului criminal. Mai poate fi de asemenea interesată în cazul examinării infractorului, când se încearcă stabilirea traseului ereditar al acestuia. Faptele comise de ascendenți și incriminate la vremea respectivă vor fi avute în vedere.

În cel de-al doilea caz interesul este și mai ușor sesizabil, el purtând asupra mai multor aspecte. Pe de o parte, faptele dezincriminate au intrat la un moment dat în statisticile criminale și de aceea, pentru orice analiză comparativă, ele trebuie luate în seamă. Pe de altă parte, interesul este legat de persoana infractorului, care a fost condamnat și a executat o pedeapsă sub imperiul legii vechi. Sigur că, prin dezincriminarea faptei, condamnarea anterioară nu mai are nici o relevanță din punct de vedere penal; în eventualitatea comiterii unei noi infracțiuni, făptuitorul va avea statutul de infractor primar. La o analiză criminologică a personalității respectivului făptuitor nu se va putea însă face abstracție de faptul că el a mai suferit o condamnare penală, a străbătut deja procesul de executare a pedepsei cu toate plusurile și minusurile acestuia etc.

Exemplele ar putea fi multiplicate. Credem însă că cele arătate până acum sunt suficiente pentru a motiva necesitatea ca în cercetarea criminologică să fie avute în vedere și fapte care nu mai sunt prevăzute de legea penală.

16. 2) *Cea de-a doua condiție* se referă la necesitatea ca fapta să fie comisă cu vinovăție. În cazurile în care se constată lipsa de vinovăție, fapta nu reprezintă infracțiune. Cercetarea criminologică este însă interesată și de acele fapte în care se constată lipsa vinovăției și aceasta cel puțin din două motive:

Pe de-o parte, în marea majoritate a cazurilor, lipsa vinovăției este un element în plus care se adaugă unor împrejurări tipice, cu un ridicat potențial criminogen. Cu alte cuvinte, pe aceeași „schemă" ori pe una identică se produc și fapte care au caracter de infracțiune. Analiza situațiilor cu potențial criminogen în care a fost comisă fapta, chiar dacă în speță lipsește vinovăția, poate duce la concluzii interesante în legătură cu genul respectiv de fapte. Pentru clarificare, putem lua exemplul unui omor comis în legitimă apărare, în condițiile deja clasice ale unui conflict apărut între victimă și agresor pe fondul consumului excesiv, în comun, de băuturi alcoolice. În acest caz, lipsa vinovăției, care desigur are relevanța ei majoră din punct de vedere penal, nu schimbă cu nimic mecanismul factorilor cauzali ori favorizanți pe care-l regăsim și în alte fapte asemănătoare, dar comise cu vinovăție, și deci, catalogate drept infracțiuni. Mai putem nota că, în aceste situații de lipsă de vinovăție, rezultatul socialmente periculos ori dăunător se produce în fapt, ceea ce constituie un motiv în plus pentru criminologie să ia în calcul asemenea fapte.

Pe de altă parte, toate faptele comise cu lipsa vinovăției intră până la un punct în statisticile penale, aparținând, mai exact, criminalității aparente (a se vedea infra 34). Această împrejurare se datorează faptului că lipsa vinovăției trebuie constatată pe cale judiciară, fie de organele de urmărire penală, fie de instanțele de judecată și nu de puține ori se întâmplă ca această constatare să apară la sfârșitul unui întreg ciclu procesual. Deoarece aceste fapte intră practic într-una din categoriile de criminalitate „contabilizate", este normal ca ele să fie avute în vedere de cercetarea criminologică.

17. 3) *Cea de-a treia condiție* se referă la necesitatea ca fapta să prezinte un anumit grad de pericol social pentru a fi socotită infracțiune.

În cazul faptelor ce nu prezintă acest grad de pericol social, pentru criminologie subzistă același interes de a le avea în vedere, legat de statisticile criminale, ca și în cazul celorlalte două condiții analizate anterior. Aceasta deoarece aplicarea art. 18^1 C. pen., prin care se constată lipsa pericolului social, este de competența justiției penale. Respectivele fapte vor intra și ele în categoria criminalității aparente, contribuind prin aceasta la formarea unei imagini asupra fenomenului criminal.

În același timp, caracterul endemic al unor astfel de fapte „mărunte", la o analiză criminologică atentă, poate furniza date importante atât cu privire la persoana făptuitorului (în multe cazuri potențial infractor), cât și cu privire la o serie de factori favorizanți (criminogeni) de ordin socio-economic.

Iată deci, pe scurt, motivele pentru care cercetarea criminologică ia în calcul și acele fapte care nu prezintă gradul de pericol necesar pentru a fi considerate infracțiuni.

18. *Rezultă* așadar, din cele expuse până aici, că în limbaj criminologic echivalarea noțiunilor de crimă și infracțiune nu este riguros exactă, deoarece noțiunea de crimă, deși o include pe cea de infracțiune, cuprinde în plus și alte fapte cărora este posibil să le lipsească unul din cele trei elemente definitorii ale infracțiunii, dar care păstrează o „justificată" aparență penală prin existența celorlalte două elemente. Pentru a acoperi și aceste situații vom spune că, *în sens criminologic, noțiunea de crimă desemnează fapta penală sau fapta cu justificată aparență penală.*

Mai trebuie precizat că în preocupările criminologiei intră și studierea altor categorii de fapte, de comportamente, ce ies din sfera noțiunii de crimă, chiar în înțelesul larg pe care i l-am atribuit. Este vorba, în esență, de acele comportamente apreciate ca *deviante,* care se depărtează deci de normele socio-morale, fără însă a intra în conflict cu legea penală. Un exemplu tipic în acest sens îl reprezintă alcoolismul, comportament deviant ce a constituit obiect de studiu încă de la începuturile cercetărilor criminologice, Lombroso de pildă acordându-i un interes particular. Mai pot fi date ca exemple: consumul de substanțe stupefiante (în măsura în care acest consum nu este incriminat de legea penală), abandonul școlar, tendințele spre vagabondaj ori vagabondajul (când acesta nu constituie infracțiune), prostituția (la fel, în măsura în care nu este considerată drept infracțiune) etc.

În literatura de specialitate s-a pus problema dacă aceste comportamente intră ori nu în sfera obiectului cercetării criminologice, iar părerile au fost atât pro, cât și contra.

O soluție mediană ar fi aceea de a considera că aceste comportamente fac parte din „sfera de interes" a criminologiei[1].

Așa cum arătam mai sus, realitatea ne obligă să constatăm că cercetarea criminologică este interesată și de asemenea comportamente. Considerăm însă că o distincție totuși se impune.

Când comportamentele deviante reprezintă centrul de interes al preocupărilor, ne vom afla probabil, mai degrabă, în prezența unor cercetări sociologice, eventual de sociologie criminală.

---

[1] A se vedea: Rodica M. Stănoiu, *Criminologie,* vol. I, Ed. Oscar Print, seria Criminologie, 1995, p. 24.

În cazul în care respectivele comportamente sunt studiate în legătură cu fenomenul criminal și pentru o mai bună cunoaștere și înțelegere a acestuia, este vorba fără îndoială de cercetare criminologică. Se poate observa, de altfel, că în preocupările criminologilor intră în general doar acele comportamente deviante care prezintă riscuri foarte mari de a se transforma în comportamente infracționale sau altfel spus, este studiată devianța care generează delincvență.

Aceste precizări fiind făcute, considerăm că introducerea devianței în conținutul obiectului criminologiei ar fi forțată și ar presupune depășirea sferei de „competență materială" a acestei discipline. Nu mai puțin adevărat însă, este și faptul că cercetarea criminologică trebuie să ia în calcul și unele comportamente diferite de cel criminal (deviante și nu numai), dar numai în cazul și în măsura în care acestea au o legătură directă cu fenomenul criminal, favorizându-l ori chiar determinându-l. Aceste comportamente rămân însă în afara obiectului propriu-zis al criminologiei.

19. *În finalul acestei secțiuni să concluzionăm deci că noțiunea de crimă, în sensul de faptă penală sau cu justificată aparență penală, reprezintă un prim element al fenomenului criminal.*

Dar crima, așa cum am văzut, este înainte de toate un fapt uman și, de aceea, orice crimă presupune existența unui *criminal.*

§ 1.2. Criminalul

20. *Noțiunea de criminal* va necesita mai puține explicații, deoarece sunt valabile și în acest caz o mare parte din constatările făcute în legătură cu noțiunea de crimă.

Mai întâi trebuie arătat că, în general, termenul de criminal este folosit în același timp și de cele mai multe ori în același înțeles cu termenii de infractor și delincvent, fără a face vreo distincție între aceștia.

Indiferent însă de noțiunea utilizată, care de altfel poate fi și alta în afara celor menționate[1], respectiva noțiune capătă în criminologie o semnificație aparte și, de aceea, unele precizări se impun.

---

[1] Ne referim aici la teoriile aboliționiste care reclamă înlocuirea termenilor de infractor și delincvent cu expresii de genul: „persoană implicată", „aflată într-o situație problemă" etc. A se vedea, în acest sens, L. Hulsman și J. Bernat de Celis, *Peines perdues – le système pénal en question*, Ed. Centurion, Paris, 1982.

În sens general, infractorul sau delincventul este persoana care a comis o infracțiune. În sens penal, mai riguros, se adaugă și condiția existenței unei hotărâri definitive de condamnare. Acest sens este exact și util: exact, pentru că permite raportarea la criteriile clare prevăzute de lege privind infracțiunea și util, pentru că permite raportarea la statisticile criminale oficiale care pot da o imagine aproximativă, dacă nu despre „calitatea" infractorilor, cel puțin despre numărul lor.

21. Sigur că și criminologia va porni tot de la această semnificație penală care se dă infractorului. Mai mult, „materialul uman" furnizat cercetării criminologice a provenit și provine, în marea sa majoritate, din rândul populației penitenciare, deci, persoane care nu numai că au comis infracțiuni, dar au și fost condamnate, suportând rigorile pedepsei.

Cu toate acestea, semnificația penală a noțiunii de infractor nu este suficientă în criminologie.

Există, spre exemplu, persoane care sunt suficient de abile pentru ca acțiunile lor să nu cadă niciodată sub incidența legii deși trăiesc într-o stare permanentă de „fraudă a legii penale". Pe aceștia: „Ar fi foarte grav a-i lăsa în afara criminologiei, deoarece nu se poate observa prea bine ce anume, în afara unei abilități dovedite, îi distinge de delincventul «legal»[1]"

O categorie aparte, care trebuie avută în vedere aici, o reprezintă bolnavii psihic și ne referim acum la cei care suferă de maladii grave, ce au ca efect lipsa totală a discernământului. Aceste persoane, datorită stării mentale, nu vor putea fi trase la răspundere penală și deci nu pot deveni infractori în sensul penal al termenului, indiferent cât de gravă ar fi fapta pe care au comis-o. Bolnavii psihic și faptele pe care le comit au constituit însă, încă din faza incipientă a criminologiei, o preocupare prioritară pentru specialiști, iar cercetările în acest domeniu sunt mereu de actualitate.

Analiza mecanismului de producere a infracțiunilor în cazul bolnavilor psihic este importantă nu numai pentru a desluși această categorie de crime, ci, prin comparație, se pot dezvălui mecanismele faptelor comise de oameni normali (ori considerați ca atare). La altă scară, la alte proporții, uneori mecanismele se repetă[2].

---

[1] G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin, *Criminologie et science pénitentiaire,* troisième édition, Dalloz, 1972, p. 127.

[2] A se vedea, în acest sens, A. Hesnard, *Psychologie du crime,* Ed. Payot, Paris, 1963, p. 94 și urm.

Tratând foarte succint, dar în același timp sugestiv problema diferențierii între abordarea penală și cea criminologică a noțiunii de criminal, profesorul R. Gassin arată:

„Spre deosebire de penalist, care vede în condamnarea penală criteriul delincventului, criminologia se atașează la *realitatea* fenomenului și definește delincventul ca «acela care a comis o crimă». Nu este deloc nevoie ca acesta să fi fost condamnat nici măcar urmărit ori cunoscut de autoritățile de poliție și justiție (delincventul ascuns a interesat întotdeauna pe criminolog). În sens invers, condamnarea nu este totdeauna suficientă, căci trebuie să avem în vedere erorile judiciare"[1].

Credem că cele arătate până acum sunt în măsură să conducă la ideea că noțiunea de criminal trebuie să aibă în criminologie o semnificație aparte.

22. *Intră în categoria criminologică de „criminal" persoana care comite o „crimă" în sensul de faptă penală sau cu justificată aparență penală.*

Criminalul, în această accepțiune extrem de largă, intră în mod implicit alături de crimă în conținutul fenomenului criminal și prin urmare în sfera de preocupări a cercetării criminologice, face parte din obiectul acesteia.

Dar crima, fiind un fapt uman, este implicit și un fapt social, o realitate care din păcate nu este singulară. Privite în ansamblul lor, crimele înseamnă *criminalitate,* noțiune de care ne vom ocupa în cele ce urmează.

§ 1.3. Criminalitatea

23. Ideea de criminalitate și noțiunea în sine au apărut relativ recent, respectiv către sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea. Această apariție corespunde cu începuturile presei și cu primele statistici criminale care „au obișnuit spiritele să conceapă existența unui fenomen social global care merită a fi explicat"[2].

Noțiunea de criminalitate desemnează la modul general, ansamblul faptelor penale comise într-un spațiu și într-o perioadă de timp determinate.

Ea poate fi utilizată fie în acest sens general, fie într-un sens mai precis, pentru a desemna anumite categorii de fapte penale.

Regruparea faptelor penale după diverse criterii conduce la obținerea unor categorii de criminalitate diferite. Aceste diferite categorii de crimina-

---

[1] R. Gassin, *op. cit.*, p. 55.

[2] *Idem,* p. 66.

litate pot fi clasificate în două moduri: după criterii subiective, variabile (*clasificarea subiectivă*) și după un criteriu obiectiv, invariabil (*clasificarea obiectivă*).

24. *Clasificarea subiectivă a criminalității* se referă la categorii de criminalitate obținute prin raportarea la diferite elemente de referință alese în mod arbitrar, în funcție de interesul cercetării criminologice.

O primă serie de diferențieri rezultă din chiar definiția pe care am dat-o criminalității, respectiv din raportarea acesteia la unități de spațiu și timp. Astfel, în funcție de spațiul de referință, cel mai adesea se operează cu categoria de *criminalitate națională,* ce cuprinde totalitatea faptelor penale comise pe teritoriul unui anumit stat (noțiunea de teritoriu fiind înțeleasă în sensul atribuit de legea penală). Dar mai pot fi avute în vedere fie categorii mai restrânse (regiune, oraș, cartier etc.), fie categorii mai largi (criminalitatea zonală, de ex. Europa occidentală sau Europa de Est; criminalitate continentală și mondială). În funcție de perioada de timp avută în vedere, se operează de regulă cu noțiunea de *criminalitate anuală.* Pot fi avute însă în vedere și unități mai reduse de timp (semestru, lună, zi inclusiv secunde: ex. „la fiecare *x* secunde în statul *y* se comit *z* omoruri) ori unități mai mari de timp (cincinal, deceniu, secol etc.).

O altă diferențiere se poate face în funcție de natura faptelor penale care sunt avute în vedere de cercetarea criminologică. În acest sens, se poate face distincția, spre exemplu, între faptele de violență și faptele comise cu viclenie, rezultând două categorii corespunzătoare: *criminalitatea violentă* și respectiv *criminalitatea vicleană.*

În sfârșit, dacă faptele penale sunt raportate la diferite categorii de persoane care le comit pot rezulta o serie de alte categorii cum ar fi: *criminalitatea adultă* și *criminalitatea juvenilă, criminalitatea masculină* și *criminalitatea feminină* etc.

Schimbând elementul de referință, se poate obține o mare varietate de categorii ce pot fi adăugate la cele enumerate mai sus.

Am numit acest tip de clasificare *subiectivă,* tocmai datorită faptului că elementul de referință „impus" este variabil, în funcție de interesul cercetării criminologice (aceasta nu vrea să însemne că, în sine, categoriile respective nu ar avea o existență obiectivă; termenul *subiectiv* se referă doar la modalitatea de clasificare).

25. *Clasificarea obiectivă a criminalității* se referă la categorii de criminalitate obținute prin raportarea la un criteriu unic, respectiv gradul de cunoaștere a faptelor penale de către organele de justiție penală.

Conform acestui criteriu; criminalitatea se împarte în următoarele categorii: 1) *criminalitatea reală;* 2) *cifra neagră a criminalității;* 3) *criminalitatea aparentă* (sau relevată); 4) *criminalitatea legală* (sau judecată).

Ne vom opri asupra acestei clasificări deoarece o considerăm importantă din cel puțin două puncte de vedere:

Pe de-o parte, majoritatea teoriilor criminologice operează cu categoriile de criminalitate sus-menționate, ori fac referire la ele.

Pe de altă parte, explicarea fiecărei categorii de criminalitate, precum și a relațiilor dintre ele, permite înțelegerea mai corectă a criminalității în ansamblu și avertizează asupra capcanei pe care o poate reprezenta uneori statistica pentru criminologie (aspect asupra căruia vom mai reveni).

Pentru facilitarea înțelegerii, am recurs la o reprezentare grafică a celor patru categorii de criminalitate la care ne vom referi în continuare (a se vedea fig. nr. 1).

26. 1) *Criminalitatea reală (C. R.),* se referă la ansamblul faptelor penale comise efectiv, indiferent dacă ele sunt ori nu sunt cunoscute de către vreunul din organele justiției penale (poliție, parchet, instanță de judecată). Această categorie are un grad maxim de generalitate, incluzând toate celelalte categorii (a se vedea schema).

Prin urmare, cunoașterea criminalității reale sub diversele sale aspecte (amploare, forme, localizare, evoluție) este de maximă importanță pentru cercetarea criminologică. Din păcate însă, o cunoaștere riguros științifică a acestei categorii nu este posibilă[1]; din multitudinea faptelor comise, o bună parte rămâne întotdeauna necunoscută, din diverse motive. Această parte ascunsă reprezintă așa-numita „cifră neagră" a criminalității despre care vom vorbi mai departe.

27. 2) *Cifra neagră a criminalității* (C. N.), ("dark number", în literatura de limbă engleză și „le chiffre noir" în cea franceză), reprezintă așadar ansamblul faptelor penale care se comit efectiv, dar care nu ajung la cunoștința organelor de justiție penală.

În reprezentarea grafică pe care am imaginat-o, cifra neagră este localizată în zona intermediară dintre criminalitatea reală și criminalitatea aparentă (C.R. și C.A). Rezultă că, într-o ecuație matematică, am putea exprima cifra

---

[1] G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin, *op. cit.*, p. 52.

neagră prin diferența dintre criminalitatea reală și criminalitatea aparentă, adică: C.N. = C.R. – C.A.

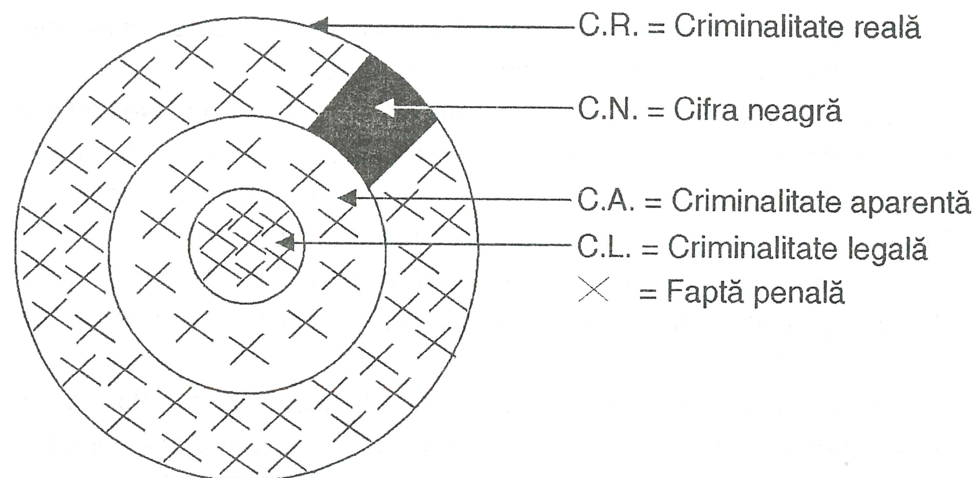

Fig. 1

28. *Factorii care generează cifra neagă* sunt numeroși și au origine diversă. Ei pot fi însă grupați în trei categorii principale, care acoperă marea majoritate a ipotezelor practice. Aceste categorii sunt: A) abilitatea infractorilor; B) ineficiența organelor de cercetare penală; C) „pasivitatea" victimelor.

29. A) *Abilitatea infractorilor* presupune comiterea unor fapte penale în condițiile în care urmele materiale și rezultatul socialmente periculos ale respectivelor fapte sunt greu ori imposibil de sesizat de către organele de cercetare penală. În această categorie putem înscrie atât fapte cu caracter patrimonial (precum unele operații financiare bine concepute), cât și infracțiuni împotriva vieții (spre exemplu un omor disimulat într-o sinucidere aparentă sau un omor urmat de ascunderea cadavrului etc.).

Atragem atenția că, în aceste cazuri, abilitatea infractorilor constă în aceea că însăși fapta nu este descoperită și nu ajunge deci la cunoștința organelor de justiție. Nu trebuie confundată această ipoteză cu cea a unor infracțiuni aparente, ajunse deci la cunoștința organelor judiciare, dar rămase cu autorul neidentificat (așa-zisele „dosare cu A.N."). În aceste cazuri

există de asemenea o anumită abilitate a infractorilor, dar ea se materializează în aceea că autorii nu pot fi identificați de organele judiciare. Faptele în sine sunt însă cunoscute în această ipoteză, iar ele vor intra în categoria criminalității aparente, ieșind din zona cifrei negre.

30. B) *Ineficiența organelor de cercetare penală.* Folosim această denumire generică pentru a ne referi, în primul rând, la organele de cercetare ale poliției, care au competența generală în materie (potrivit art. 207 C. proc. pen.). Se adaugă la acestea organele de cercetare penală speciale (art. 208 C. proc. pen.), precum și organele parchetului, în virtutea atribuțiilor ce revin procurorului în conducerea și controlul activității de cercetare penală [art. 209 alin. (1) C. proc. pen.] și în efectuarea urmăririi penale [art. 209 alin. (3) C. proc. pen.].

Aceleași consecințe cu privire la cifra neagră decurg însă și din ineficiența altor organe cu anumite atribuții de control în diferite domenii, care au obligația legală de a sesiza organele de urmărire penală în cazul constatării unor infracțiuni (cum ar fi spre exemplu, Garda financiară sau Curtea de Conturi).

Ineficiența la care ne referim poate decurge: 1) dintr-o organizare deficitară a organelor sus amintite; 2) din incompetență profesională; 3) din incorectitudinea unor funcționari care își desfășoară activitatea în cadrul respectivelor organe.

1) Organizarea deficitară poate avea la rândul ei surse obiective (lipsa de personal, lipsa de mijloace tehnice, cadrul legal necorespunzător etc.) ori subiective (repartizarea necorespunzătoare a resurselor umane și materiale, alegerea greșită a unor obiective ori priorități în activitate etc.).

Pentru înțelegerea mai exactă a ipotezei la care ne referim, putem folosi drept exemplu situația infracțiunilor cu caracter comercial: lipsa unor controale sistematice, să spunem în zona Pieței X, (datorată numărului redus de lucrători sau unei planificări defectuoase a activității), va face ca unele infracțiuni comerciale, comise în zona respectivă, să rămână nedescoperite (și posibil, legat de acestea, un lanț întreg de alte fapte penale, precum cele de corupție, fraudă fiscală etc.).

2) Incompetența profesională la care ne referim se manifestă prin incapacitatea funcționarilor cu atribuții de cercetare penală de a sesiza, de a depista unele fapte penale comise. Pentru înțelegerea ipotezei să revenim la exemplul anterior: sigur că, dacă Piața X este supusă de această dată unui

control sistematic, însă persoana ori persoanele care asigură acest control sunt slab pregătite profesional, incapabile, rezultatul va fi același pe care l-am avut și în primul caz, când controlul lipsea cu desăvârșire.

3) În sfârșit, problema incorectitudinii unor funcționari poate viza fie aspecte de fermitate, fie de corupție. Și ca lucrurile să fie clare, să „poposim" pentru ultima oară în Piața X. Există un control sistematic; funcționarul este capabil și observă comiterea unor fapte penale; dacă în continuare, fie datorită lipsei de fermitate (comoditate, indulgență nejustificată etc.) fie datorită corupției, respectivul funcționar nu întocmește actele de cercetare penală necesare, rezultatul este același ca și în cazul în care controlul nu s-ar fi efectuat. În lipsa unui act oficial de sesizare, organul de cercetare penală rămâne practic în necunoștință de cauză, iar toate faptele comise vor rămâne în sfera cifrei negre a criminalității.

31. C) *„Pasivitatea" victimelor.* Deși în ordinea prezentării apare pe ultimul loc, această categorie de factori are o contribuție substanțială la sporirea cifrei negre.

Includem în această categorie situațiile în care persoanele care au suferit direct sau indirect o vătămare de pe urma unor fapte penale, nu sesizează organelor de justiție respectivele fapte.

Natura infracțiunilor susceptibile de a intra în această categorie este diversă (furt, înșelăciune, vătămare corporală, viol etc.). Nu are relevanță, în ce privește cifra neagră, dacă este vorba de fapte pentru care este necesară procedura plângerii prealabile (art. 279 și următoarele C. proc. pen.), ori de fapte ce se urmăresc din oficiu. În ambele cazuri, ne referim la ipoteza în care organele judiciare nu pot afla fapta pe o altă cale (autosesizare, denunț) iar victima, singura care ar putea-o reclama, nu face acest lucru.

Motivele care pot sta la baza unei atitudini „pasive" din partea victimei sunt extrem de diverse. Vom prezenta spre exemplificare două ipoteze a căror frecvență poate fi bănuită, deoarece, din când în când, fapte de acest gen reușesc să părăsească zona cifrei negre, devenind cunoscute.

O primă ipoteză se referă la infracțiuni patrimoniale, de regulă sustrageri, având ca obiect material diverse categorii de bunuri a căror deținere este ilegală (substanțe stupefiante sau toxice, materiale nucleare sau alte materii radioactive etc.) sau a căror proveniență este ilegală (rezultă din săvârșirea altor infracțiuni). În aceste cazuri victimele nu sunt interesate să reclame respectivele infracțiuni deoarece sunt în situația de a fi chiar ele trase la răspundere penală.

Existența unor astfel de situații se poate constata, de regulă, cu ocazia cercetărilor efectuate în alte cauze, cunoscute, când infractorul sau membrii unui grup de infractori mărturisesc și comiterea altor fapte în afara celor pentru care sunt cercetați, fapte pentru care nu existaseră reclamații din partea persoanelor păgubite.

A doua ipoteză se referă la infracțiunile împotriva vieții sexuale, în particular la viol. În cazul unor astfel de infracțiuni este ușor de înțeles de ce, probabil de multe ori, victimele preferă să treacă sub tăcere faptele comise împotriva lor. Examinările medico-legale, întrebările inevitabil „indiscrete" din cursul anchetei, publicitatea procesului penal, teama față de reacția soțului, prietenului ori a rudelor mai mult sau mai puțin apropiate etc., creează fiecare în parte și toate împreună un efect „descurajator" asupra victimei. Și în legătură cu astfel de infracțiuni nereclamate, se întâmplă uneori să fie făcute destăinuiri de către infractori cercetați pentru fapte similare, ceea ce ne permite să bănuim că o bună parte din violurile comise rămân pentru totdeauna în zona cifrei negre a criminalității.

În afara celor trei categorii de factori sus-amintite, cifra neagră poate avea și alte surse. O dată cu problema identificării acestor surse, cercetarea criminologică și-a pus și problema evaluării cifrei negre.

32. *Posibilitățile de evaluare a cifrei negre.* Existența cifrei negre a criminalității a fost pusă în evidență o dată cu primele estimări cantitative ale fenomenului criminal, estimări ce au aparținut „Școlii cartografice" reprezentată de Quetelet și Guerry (vezi infra 129). Mai mult, Quetelet a formulat o ipoteză potrivit căreia există un raport invariabil între infracțiunile cunoscute și cele totale, de unde rezultă că cifra neagră crește ori descrește în aceeași proporție cu criminalitatea aparentă. Această ipoteză a avut darul „să-i liniștească pe statisticieni"[1], deoarece în conformitate cu ea, cifra neagră nu ar fi viciat estimările cantitative cu privire la criminalitate.

Lucrurile nu stau însă așa. Pentru a ne da seama, este suficient să ne imaginăm variația uneia dintre categoriile de factori care generează cifra neagră, analizate anterior. Astfel, spre exemplu, dacă, printr-o mai bună organizare și prin perfecționarea calității profesionale a lucrătorilor, organele de cercetare penală își sporesc activitatea de depistare a unor fapte penale, sigur că în mod corelativ, cifra neagră va fi în scădere. Sub diferite forme și

---

[1] J. Pinatel, *La société criminogène,* Ed. Calman-Levy, 1971, p. 170.

în diferite limite, toți factorii care influențează cifra neagră pot varia, antrenând modificări ale acesteia fără a fi obligatoriu să regăsim modificări direct proporționale la nivelul criminalității aparente[1].

În aceste condiții, s-a impus necesitatea găsirii unor soluții pentru evaluarea cifrei negre.

33. Cercetarea criminologică folosește în principal două tehnici pentru a determina valoarea necunoscutei din ecuația criminalității: *anchetele de auto-confesiune* și *anchetele de victimizare.* După cum arată însăși denumirea acestor anchete, primele se adresează potențialilor delincvenți, iar celelalte potențialelor victime.

În primul caz, se regrupează o anumită categorie de populație și pe baza unor chestionare personale, se încearcă stabilirea numărului de infracțiuni comise și rămase nedescoperite. Bineînțeles că o primă condiție de reușită a unei astfel de anchete este asigurarea totală a secretului identității, deoarece, în fapt, se cere mărturisirea propriilor infracțiuni.

În cazul anchetelor desfășurate în rândul potențialelor victime, tot pe baza chestionarelor se încearcă aflarea infracțiunilor suferite de persoanele în cauză, fără ca faptele respective să fie reclamate sau să ajungă în vreun alt fel la cunoștința organelor de justiție.

Prioritatea utilizării ambelor tehnici revine S.U.A.

Astfel, prima anchetă de auto-confesiune a avut loc în anul 1947 la New York, iar prima anchetă de depistare a cifrei negre cu ajutorul victimelor a avut loc în anul 1965 tot în S.U.A.[2]

Ulterior, asemenea anchete au fost efectuate și în unele țări europene (Anglia, Germania, Olanda etc.) și s-a încercat în permanență perfecționarea lor.

În pofida tehnicilor din ce în ce mai bine puse la punct, anchetele în cauză nu pot oferi, din păcate, decât o „evaluare foarte imprecisă a cifrei negre"[3]. Chiar și în aceste condiții însă, anchetele de auto-confesiune și cele de victimizare nu trebuie abandonate. Pe de-o parte, aceste evaluări, chiar imprecise, pot oferi o imagine cantitativă a criminalității nedepistate (ceea ce este oricum mai bine decât nimic), iar, pe de altă parte, anchetele cuprind și indicații calitative referitoare la sursele cifrei negre, ceea ce poate conduce la

---

[1] În același sens, a se vedea: G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin, *op. cit.*, p. 56.

[2] J. Pinatel, *La société criminogène*, *op. cit.*, p. 171 și urm.

[3] R. Gassin, *op. cit.*, p. 124.

unele ameliorări din această perspectivă. Astfel, spre exemplu, așa cum s-a reținut în literatura de specialitate: „cercetarea americană a arătat că în 58 % din cazuri victimele nu au informat poliția deoarece au estimat că aceasta din urmă ar fi fost neputincioasă, sau că nu ar fi vrut să fie deranjată, sau că depistarea infractorului nu ar fi avut succes"[1]. Dezvăluirea unor astfel de surse subiective și „tratarea" lor poate duce la diminuarea cifrei negre, dacă nu la cunoașterea ei cu precizie.

Dintre faptele aflate la un moment dat în zona cifrei negre, unele reușesc câteodată să iasă la suprafață, adăugându-se celor cunoscute de la început de organele de justiție și formând astfel următoarea categorie, cea a criminalității aparente.

34. 3) *Criminalitatea aparentă (sau relevată) (C.A.)* reprezintă totalitatea faptelor cu aparență penală ajunse la cunoștința organelor de justiție.

Căile prin care justiția ia la cunoștință despre comiterea unor asemenea fapte sunt cele prevăzute de lege.

Modalitatea principală constă în sesizarea organelor de urmărire penală. Astfel, potrivit dispozițiilor procedurale: „Organul de urmărire penală este sesizat prin plângere sau denunț, ori se sesizează din oficiu, când află pe orice cale că s-a săvârșit o infracțiune" [art. 221 alin. (1) C. proc. pen.]. O modalitate aparte de sesizare a organelor de urmărire penală este cea a plângerii prealabile [art. 221 alin. (2) C. proc. pen.].

În conformitate cu aceste dispoziții și cu atribuțiile ce revin fiecăruia dintre organele de justiție penală, potrivit legii, faptele ce vor intra în categoria criminalității aparente sunt înregistrate în marea majoritate a cazurilor (mai întâi) la organele de poliție, uneori la parchete și, în mod excepțional, la instanțele de judecată. Această distincție este importantă, deoarece presupune că o evaluare cantitativă corectă a criminalității aparente necesită luarea în calcul a datelor statistice aparținând tuturor celor trei categorii de organe amintite.

Am putut constata, cu ocazia analizării cifrei negre, de ce o parte din faptele comise în realitate nu ajung să pătrundă în zona criminalității aparente, rămânând necunoscute. Am stabilit astfel ceea ce diferențiază criminalitatea aparentă de criminalitatea reală.

Vom stabili acum ceea ce diferențiază criminalitatea aparentă de criminalitatea judecată, adică vom analiza pe scurt motivele pentru care o parte din

---

[1] J. Pinatel, *La société criminogène*, *op. cit.*, p. 172.

faptele relevate nu ajung să fie judecate ori să se pronunțe în legătură cu ele o hotărâre de condamnare.

35. După cum lasă să se întrevadă și denumirea ei, criminalitatea aparentă cuprinde toate acele fapte care, cel puțin într-o fază incipientă, prezintă o aparență penală. Dacă această aparență se confirmă ori nu, dacă avem sau nu de a face cu o infracțiune, deci cu o faptă care atrage răspunderea penală, este datoria organelor judiciare de a stabili. Aceasta presupune uneori un volum mare de muncă, pricepere și, nu în ultimul rând, timp. La această operație contribuie atât organele de cercetare și urmărire penală, cât și, atunci când cauzele ajung în fața lor, instanțele de judecată.

În multe cazuri, după administrarea probelor necesare, organele judiciare pot ajunge la concluzii contrare aparenței inițiale. Astfel, se poate constata că: fapta nu există; fapta nu este prevăzută de legea penală; lipsește unul din elementele constitutive ale infracțiunii etc. În alte situații, faptele în sine se confirmă, însă se constată în același timp și existența unor împrejurări care, nu permit tragerea la răspundere penală cum ar fi: lipsa plângerii prealabile, intervenția amnistiei, decesul făptuitorului etc.

Toate situațiile arătate mai sus, precum și altele care nu au fost menționate, reprezintă cazuri în care punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale este împiedicată și sunt prevăzute expres de lege (art. 10 C. proc. pen.).

Când constatarea vreunuia din cazurile prevăzute de art. 10 C. proc. pen. se face mai înainte ca urmărirea penală să fi fost începută, procurorul va da o soluție de neîncepere a urmăririi penale (cu excepția cazului în care fapta nu prezintă gradul de pericol social al unei infracțiuni - art. 10 lit. b^1) - când se va da o soluție de scoatere de sub urmărire penală). Dacă urmărirea penală se află în curs, procurorul va dispune, după caz, fie scoaterea de sub urmărire penală [pentru situațiile de la art. 10 lit. a)-c)], fie încetarea urmăririi penale [în cazurile prevăzute în art. 10 lit. f)-j)].

În sfârșit, dacă în momentul constatării cauza se află deja în fața instanței de judecată, aceasta va pronunța, după caz, fie achitarea [art. 10 lit. a)-e)], fie încetarea procesului penal [art. 10 lit. f)-j)].

Putem deci concluziona că un prim motiv pentru care unele fapte rămân în zona criminalității aparente îl reprezintă constatarea vreunuia din cazurile în care punerea în mișcare sau exercitarea acțiunii penale este împiedicată.

Cel de-al doilea motiv îl reprezintă neidentificarea autorilor pentru o serie de fapte penale. În aceste cazuri se constituie așa-zisele dosare cu autor necunoscut sau A.N.-uri, despre care am mai amintit.

Ca și în cazul nedescoperirii faptei, dosarele cu A.N. își au sursa fie în abilitatea infractorilor, fie în erorile de investigare sau, mai des, în conjugarea acestor două elemente. Nu revenim asupra acestor aspecte, deoarece ele au fost analizate pe larg în contextul cifrei negre.

Atragem însă din nou atenția (deoarece confuzia este frecventă) că dosarele cu A.N. nu fac parte din cifra neagră, ele reprezintă fapte sesizate, apar în estimările statistice și aparțin deci criminalității aparente. Ele rămân în această zonă atâta timp cât autorul nu este descoperit.

În sfârșit, faptele sesizate de către organele judiciare, care nu întâmpină nici unul din „obstacolele" menționate mai sus, au doar o existență pasageră în zona criminalității aparente, ele încheindu-și parcursul în zona criminalității legale.

36. *Criminalitatea legală (sau judecată) (C.L.),* reprezintă ultima, dar și cea mai restrânsă din categoriile analizate. Se includ aici faptele penale pentru care s-a pronunțat o hotărâre judecătorească de condamnare definitivă.

Rezultă că nu toate cazurile ajunse pe rolul instanțelor de judecată vor intra în această categorie. Din acest punct de vedere, denumirea „criminalitate judecată" este improprie și poate genera confuzii. Menționăm de aceea încă o dată că hotărârile prin care se pronunță achitarea inculpatului ori încetarea procesului penal rămân în sfera criminalității aparente, așa după cum a rezultat când am analizat respectiva categorie.

La o primă vedere criminalitatea legală ar reprezenta indicatorul cel mai veridic în estimarea criminalității, garanția fiind dată de condamnarea definitivă.

După cum a rezultat însă deja, din analiza celorlalte categorii de criminalitate, lucrurile nu stau deloc așa. Criminalitatea legală este tributară față de toate „dereglările" survenite până ce cauzele să ajungă în instanță și în plus, față de cele ce pot interveni în timpul judecății. Astfel, pe de-o parte, lipsesc din acest tablou al criminalității faptele comise dar nedescoperite, cele pentru care în mod nejustificat s-a dat o soluție de neurmărire și cele unde s-a dispus în mod greșit achitarea inculpatului; pe de altă parte, sunt incluse în mod artificial cazurile de condamnare definitivă nejustificate (erorile judiciare).

Ca o concluzie la toate cele arătate în legătură cu clasificarea obiectivă, se impune următoarea constatare: pentru evaluarea cât mai corect posibil a

criminalității, trebuie avute în vedere toate categoriile examinate mai sus, cunoscând particularitățile fiecăreia în parte și conexiunile existente între ele.

Criminalitatea, înțeleasă ca ansamblu de fapte penale comise, reprezintă la rândul ei o componentă a fenomenului criminal.

37. În finalul acestei secțiuni, prin reunirea tuturor elementelor analizate, putem stabili *conținutul fenomenului criminal.*

Fenomenul criminal, perceput din punct de vedere uman și social, iar nu ca simplă abstracție juridică, reunește în conținutul său o realitate individuală – *crima* cu vectorul ei inerent *criminalul* – și o realitate colectivă – *criminalitatea.*

Fenomenul criminal, având conținutul indicat anterior, reprezintă un prim obiect al cercetării criminologice.

Secțiunea a II-a. **Practica anticriminală al doilea obiect al cercetării criminologice**

38. În logica expunerii, se impune la acest moment o paranteză legată de controversa privind caracterul criminologiei: dacă aceasta este o știință teoretică sau este o știință practică?

Disputa pleacă de la împărțirea filozofică a științelor, în general, în științe teoretice (sau pure, sau fundamentale), pe de-o parte, și științe practice (sau tehnice, sau aplicative), pe de altă parte. În linii mari, această împărțire se referă la natura și scopul cunoașterii, la metodele folosite: în timp ce științelor teoretice le este specifică cercetarea fundamentală ce are ca scop cunoașterea în sine a obiectului de studiu, științele practice sunt caracterizate printr-o cercetare aplicativă, având drept finalitate o cunoaștere utilitară.

Vom prezenta pe scurt controversa în cauză, deoarece ne va ajuta să punem în evidență dublul caracter al cercetării criminologice și pe cale de consecință existența celui de-al doilea obiect al cercetării criminologice.

§ 2.1. Dublul caracter al cercetării criminologice

39. O primă categorie de opinii consideră criminologia drept o știință fundamentală ori teoretică, având prin urmare ca obiect cercetarea fenomenului criminal în sine[1]. În această variantă, de știință pură, criminologia este indiferentă la aplicațiile practice care ar putea decurge din rezultatele cercetărilor sale.

De cealaltă parte a baricadei se află opiniile potrivit cărora cadrul criminologiei se reduce la cercetarea aplicativă; nu există criminologie în condițiile în care nu există perspective terapeutice. În acest sens, s-a afirmat: „criminologia nu poate fi definită prin ea însăși, ci numai în raport cu ceea ce realizează"; „criminologia este și nu poate fi decât o terapeutică particulară"[2].

Ca de obicei, între două extreme există și o cale de mijloc. Astfel, într-un remarcabil studiu epistemologic, profesorul Giacomo Canepa remarca dubla finalitate a cercetării criminologice ceea ce presupune:

„a) de o parte, cercetarea cauzelor comportamentului antisocial și, în consecință, studiul problemelor în sine, independent de utilizarea practică a rezultatelor (cercetare fundamentală);

b) de cealaltă parte, programarea metodelor adecvate pentru prevenirea și tratamentul comportamentului antisocial și, în consecință, studiul problemelor urmărite în scopul utilizării practice a rezultatelor (cercetarea aplicativă)"[3].

Același autor remarcă însă în continuare că în cazul criminologiei distincția dintre cele două tipuri de cercetare nu este absolută, deoarece „soluția unei probleme puse de cercetarea fundamentală poate deseori constitui obiectul unei alte investigații în domeniul cercetării aplicative"[4].

În scopul de a justifica dubla finalitate și implicit dublul caracter al cercetării criminologice, în literatura de specialitate s-a apelat deseori la o comparație sugestivă între criminologie și medicină. S-a remarcat astfel că, „cercetarea cauzelor crimei oferă aceeași utilitate imediată ca cea a cauzelor unei maladii în medicină: ea permite o mai bună cunoaștere a tratamentelor apte să vindece răul. Potrivit acestei maniere de a vedea lucrurile, criminologia devine, în același timp, *o știință pură* și *o știință aplicativă*"[5].

---

[1] În legătură cu aceste opinii, a se vedea R. Gassin, *op. cit.*, p. 40, unde se fac referiri cu privire la doi dintre susținătorii lor: P. Cuche și H. Levy-Bruhl.

[2] F. Dadognet, *Science et criminologie,* în „L'équipement en criminologie" (Actes du XIV-ème Cours International de Criminologie), Ed. Masson, Paris, 1965, p. 525, citat de G. Canepa, RDPC nr. 8/1971, p. 764.

[3] G. Canepa, *L'épistemologie et la recherche criminologique,* în RDPC nr. 8/1971, p. 764.

[4] *Idem.*

[5] Vouin et J. Léauté, *Droit pénal et criminologie,* Ed. P.U.F., 1956, p. 22.

În realitate această dispută, pe care Ferri ar fi caracterizat-o drept un „bizantinism", își are răspunsul în chiar preocupările concrete ale cercetării criminologice. Astfel, se poate remarca faptul că, de la primele cercetări cu caracter științific realizate în criminologie, pe lângă studierea fenomenului criminal, s-a pus și problema găsirii unor soluții practice de limitare a acestuia, școala pozitivistă fiind exemplul cel mai sugestiv din acest punct de vedere.

Cercetarea fenomenului criminal doar ca un scop în sine ar fi lipsită de sens; aplicațiile practice pe care criminologia le poate degaja sunt singurele care justifică efortul de cunoaștere a realității criminale.

În acest sens, în doctrina criminologică recentă se remarcă pe bună dreptate că: „Opinia care vede în criminologie o știință în același timp teoretică și practică pare a fi singura satisfăcătoare: ea singură, în fapt, ia în considerare natura particulară a obiectului său, fenomenul criminal înțeles ca rău social care atrage lupta împotriva lui, în scopul de a-l îndigui și a-l refula"[1].

Acest dublu caracter al criminologiei antrenează dublarea obiectului cercetării criminologice; apare pe lângă obiectul „originar", respectiv fenomenul criminal, cel de-al doilea obiect pe care îl vom numi *practica anticriminală* și pe care vom încerca să-l explicăm în cele ce urmează.

§ 2.2. Practica anticriminală

40. Pentru desemnarea preocupărilor practice legate de fenomenul criminal, în literatura de specialitate întâlnim formulări diverse, precum: prevenirea și combaterea fenomenului criminal, prevenirea și tratamentul comportamentului antisocial, reacția socială contra crimei, mijloacele de luptă împotriva criminalității etc.

Toate aceste denumiri, mai mult ori mai puțin diferite, vizează, în principiu, aceleași preocupări practice legate de fenomenul criminal.

41. Pentru a înțelege în ce constau aceste preocupări practice, vom apela la sistematizarea ce pare a fi cea completă și de actualitate.

Astfel, în literatura de specialitate s-a formulat opinia potrivit căreia în „lupta" împotriva criminalității sunt utilizate în concret două categorii de mijloace:

a) *mijloacele juridice,* în care intră totalitatea normelor de drept ce contribuie direct sau mai puțin direct la combaterea și prevenirea fenomenului

---

[1] R. Gassin, *op. cit.*, p. 40.

criminal (în principal dreptul penal în sens larg, deci și procedura penală, dar și alte dispoziții legale: civile, administrative etc.).

b) *mijloacele empirice,* unde sunt incluse „practicile instituționale" (poliție, parchet, instanțe de judecată, penitenciare etc.) care au ca scop combaterea și prevenirea criminalității.

Prin combinarea celor două categorii de mijloace rezultă în practică trei *„domenii principale"* de luptă contra criminalității:

1) domeniul dreptului penal și al aplicărilor lui concrete;

2) domeniul tratamentului delincvenților și 3) domeniul prevenirii criminalității[1].

42. În total acord cu opinia redată anterior, putem adăuga că cele trei domenii alcătuiesc un ansamblu unitar, un *sistem* având ca finalitate *stăpânirea* fenomenului criminal. Prin stăpânirea fenomenului criminal înțelegem menținerea acestuia în cadrul unor limite și structuri suportabile din punct de vedere social.

Ar mai fi de adăugat că interesul și vocația de a *stăpâni* fenomenul criminal aparține statului și de aceea, în mod firesc, tot *sistemul* de care aminteam anterior este creat și pus în mișcare, într-un cuvânt *aplicat,* printr-o voință statală, printr-o *decizie politică anticriminală* (vezi infra 92).

43. Având în vedere cele arătate mai sus, dispunem de toate elementele necesare pentru definirea noțiunii care ne interesează:

Practica anticriminală reprezintă *sistemul mijloacelor aplicate de către stat în scopul stăpânirii fenomenului criminal.*

În sensul stabilit prin definiția de mai sus, *practica anticriminală constituie cel de-al doilea obiect al cercetării criminologice*[2].

Pentru a încheia acest prim capitol, putem nota *în concluzie:*

44. La încheierea acestui prim capitol, putem nota *în concluzie:*

Distingem două obiecte ale cercetării criminologice[3], în concordanță cu dublul caracter al acestei cercetări:

1. Fenomenul criminal;
2. Practica anticriminală.

---

[1] A se vedea R. Gassin, *op. cit.*, p. 69.

[2] Interesul pe care cercetarea criminologică îl manifestă față de acest al doilea obiect este mai puțin evident la o primă vedere. După cum va rezulta mai departe (infra 57) este vorba, în linii generale, de a stabili gradul de eficacitate al mijloacelor legale utilizate în practica anticriminală.

[3] În doctrina criminologică, ideea existenței unui dublu obiect al cercetării criminologice, respectiv al criminologiei, este fie exprimată direct (a se vedea R. Gassin, *op. cit.*, p. 45 și urm.), fie sugerată de contextul explicativ (a se vedea M. Cusson, *La Criminologie*, *op. cit.*, p. 15).

Capitolul II

Modalităţi de cunoaştere, procedee, finalitate în cercetarea criminologică

Problematică

45. După ce am stabilit într-un prim capitol care este obiectul cercetării criminologice, vom încerca să desluşim în continuare: cum (din ce perspective) se urmăreşte cunoaşterea respectivului obiect; care sunt metodele şi tehnicile utilizate şi care este scopul cercetării criminologice.

Istoria de până acum a criminologiei reprezintă o succesiune de abordări din perspective diverse ale fenomenului criminal: biologică, sociologică, psihologică, psihiatrică, psihanalitică, genetică etc.

Este normal ca fiecare din abordările enumerate să fi încercat cunoaşterea fenomenului criminal din perspective proprii, utilizând metode şi tehnici de cercetare specifice. Toate aceste eforturi, aparent eterogene, au însă un element comun: finalitatea cercetării criminologice.

Plan

46. Prezentul capitol va cuprinde prin urmare trei secţiuni, după cum urmează:

Secţiunea 1. Modalităţi de cunoaştere în cercetarea criminologică.

Secţiunea 2. Procedee în cercetarea criminologică.

Secţiunea 3. Finalitatea cercetării criminologice.

Secţiunea I. **Modalităţi de cunoaştere în cercetarea criminologică**

47. Preocupările cercetării criminologice variază în funcţie de epocă, de categoriile de specialişti implicaţi în studierea fenomenului (medici, sociologi, jurişti etc.), de fragmentarea obiectului de studiu (crimă, criminal, criminalitate), şi inclusiv de conjunctura socio-politică.

În acest context, inventarul modalităţilor de cunoaştere se poate întocmi după criterii diverse. Vom folosi în continuare un criteriu cronologic, pe care îl considerăm util pentru înţelegerea evoluţiei ulterioare a teoriilor criminologice.

§ 1.1. Cunoaşterea descriptivă

48. Primele preocupări cu caracter ştiinţific în domeniul criminologiei[1] au fost de natură descriptivă şi au avut ca obiect criminalitatea, evaluarea acesteia. Este vorba în principal de aprecieri cantitative şi, în aceste circumstanţe, nu este de mirare că „primii savanţi care s-au aplecat asupra fenomenului delincvenţei au fost matematicieni care au utilizat statisticile criminale. Condorcet a lansat ideea unei „matematici sociale"; Quételet, matematician şi astronom, s-a ambiţionat să formuleze o „mecanică socială", care a reprezentat corespondentul „mecanicii celeste" a lui Laplace"[2].

Cunoaşterea descriptivă utilizează categorii precum: volumul, structura şi dinamica fenomenului criminal colectiv.

49. *Volumul* criminalităţii reprezintă o evaluare strict cantitativă, referindu-se la numărul total de fapte penale comise. Este vorba, desigur, de criminalitatea aparentă sau de cea legală, singurele în măsură a fi cuantificate cu oarecare precizie; volumul criminalităţii reale poate fi cel mult aproximat, pe baza unor indicii asupra cifrei negre (a se vedea supra 33).

50. *Structura* criminalităţii presupune o delimitare a acesteia în funcţie de diversele categorii de fapte penale ori alte criterii (a se vedea clasificarea subiectivă, supra 24). Este vorba şi aici de o evaluare cantitativă, deoarece are la bază comparaţii numerice. Având în vedere însă intervenţia unei

---

[1] Facem abstracţie aici de unele constatări din domeniul frenologiei şi al psihiatriei care au atins doar în mod adiacent fenomenul criminal (a se vedea infra 147 şi 148).

[2] G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin, *op. cit.*, p. 36.